

We Lwowie, dnia 10. lipca 1909.

Aleg 482

Sprawozdanie

Wydziału krajowego z czynności odnoszących się do podniesienia mleczarstwa.

Wysoki Sejmie!

Ostatnie sprawozdanie w tym przedmiocie przyjął Wysoki Sejm do wiadomości, uchwałą z dnia 20. października 1909 r. Nadto na temsamem posiedzeniu powziął Wysoki Sejm następujące uchwały:

Sejm znosi dotychczasowy etat osób i płac grona nauczycielskiego krajowej szkoły mleczarskiej w Rzeszowie i ustanawia etat następujący:

Grono nauczycielskie stanowią:

a) nauczyciel fachowy, zarazem kierownik zakładu z płacą 3.400 Kor. rocznie, dodatkiem aktywalnym w kwocie 300 K. rocznie i prawem do pięciu dodatków pięcioletnich, z których dwa pierwsze po 400 K., trzy następne po 600 K. rocznie;

b) drugi nauczyciel fachowy z płacą 2.800 K. rocznie, dodatkiem aktywalnym 240 K. rocznie i prawem do pięciu dodatków pięcioletnich, z których dwa pierwsze po 300 Kor., trzy następne po 400 K. rocznie;

c) instruktor serkarz z wynagrodzeniem w kwocie 2.000 K. rocznie.

Kierownik i nauczyciel fachowy są urzędnikami krajowymi z prawami i obowiązkami określonymi ustawą służby kraj. i statutem emerytalnym, uchwalonym przez Sejm w dniu 21. stycznia 1889 r.

Sejm ustanawia etatową posadę instruktora mleczarstwa z płacą 3.600 K. rocznie, dodatkiem aktywalnym 1.200 K. rocznie i prawem do pięciu dodatków pięcioletnich po 400 K. rocznie. Instruktor mleczarstwa jest urzędnikiem krajowym z prawami i obowiązkami określonymi ustawą służby krajowej i statutem emerytalnym, uchwalonym przez Sejm w dniu 15. lutego 1898 r.

Poleca się Wydziałowi krajowemu, aby przeprowadził rokowania z c. k. Rządem o znaczne podwyższenie dotacyi państwowej na cele podniesienia mleczarstwa i aby po zasięgnięciu opinii rzeczoznawców przed-

łożył na najbliższej sesji wnioski zmierzające do intensywniejszego poparcia przemysłu mleczarskiego. — Wnioski te winny uwzględnić także konieczną potrzebę podjęcia usilnych starań celem podniesienia kultury pastwisk gminnych.

O wykonaniu powyższych uchwał a zarazem o czynnościach odnoszących się do działalności w kierunku podniesienia przemysłu mleczarskiego, składamy niniejsze sprawozdanie, które obejmuje okres czasu od 15. sierpnia 1908 do końca czerwca 1909.

Sprawozdanie niniejsze dzielimy na trzy działy t. j. 1) o szkole mleczarskiej w Rzeszowie ; 2) o biurze mleczarskiem i 3) o innych czynnościach Wydziału krajowego.

I. Szkoła mleczarska w Rzeszowie.

Podobnie jak w roku ubiegłym, wykazała mleczarnia szkolna także w roku 1908 znaczne zwiększenie się ilości mleka dostarczonego przez dostawców.

Począwszy od roku 1905 wykazuje mleczarnia:

W roku 1905	346.977	litrów
„ „ 1906	320.703	„
„ „ 1907	699.291	„
„ „ 1908	1,046.695	„ *)

W porównaniu zatem do roku ubiegłego zwyżka za rok 1908 wynosi 347.404 litrów.

To znaczne wzmoczenie się ilości mleka odnieść należy do faktu, że prócz okolicznych większych majątków, z których podobnie jak w poprzednich latach odbierano mleko, powstały spółki mleczarskie włościańskie pozostające pod Patronatem Wydziału krajowego, a których rozwój był nadspodziewanie pomyślny. W okresie sprawozdawczym, prócz spółek w Zaczerniu i Trzcianie w poprzednim sprawozdaniu wymienionych, rozpoczęła dostawę mleka do szkoły również nowo utworzona spółka w Krasnem (dostarczająca śmietanę), która po kilku miesiącach istnienia zmuszona jest zmienić swoją ręczną wirówkę na parową, wobec silnie zwiększającej się ilości dostawców. Nadto dla tego samego celu zorganizowane zostały pod opieką Wydziału krajowego nowe trzy spółki, a mianowicie w Trzebownisku, Kraczkowej i Zgłobniu, wyłącznie — jak poprzednia — dla odstawy śmietany do mleczarni szkolnej. Fakt ten posiada doniosłe znaczenie zarówno dla przyszłości szkoły samej jak i podniesienia dobrobytu ludności w powiecie rzeszowskim. Dla szkoły jest on o tyle ważnym, że mleko które dotąd szkoła otrzymywała od większych producentów, z powodu bliskości miasta, było kosztowne, tak, że przeróbka bezwarunkowo opłacić się nie mogła, zwłaszcza, że chcąc wogóle mieć mleko, musiała mleczarnia płacić je od dostarczonego litra bez żadnej gwarancyi minimum zawartości tłuszczu. Prócz tego pozostawał szkole balast w postaci znacznej ilości mleka zbieranego (czasem kilkatysięcy litrów dziennie), który sprzedawać można było jedynie w formie zwykłego chudego twarogu, towaru mało pożądanego i mało popłatnego.

Jeżeli weźmiemy dalej pod uwagę, że cena mleka o zawartości 2'6--3'0% tłuszczu wynosiła w przecięciu rocznem przeszło 12 halerzy, że mleko długo transportowane koleją było po największej części niezdatne do wyrobu serów, a czasem także i masła — zrozumieć łatwo, że mleczarnia szkolna jako przedsiębiorstwo musiała przynosić straty.

Po utworzeniu spółek mleczarskich, częściowo dla odstawy mleka, częściowo zaś tylko śmietany, zdjęty został z mleczarni szkolnej ciężar w postaci konieczności wyrabiania znacznej ilości twarogu, jakkolwiek wyrabianą nadal jest stale taka ilość, jaka dla nauki uczniów jest potrzebną.

Okazało się dalej, że spółki włościańskie są w stanie dostarczyć także i w zimie stosunkowo znaczną ilość mleka, że mleko to nadaje się w zupełności

*) Cyfry uzyskane przez równoczesne przeliczenie śmietany dostarczonej przez filie na ilość litrów mleka z którego ją otrzymano.

do wyrobu serów, nawet serów kręgowych twardych, a wreszcie — i to jest dla przyszłego finansowego rezultatu mleczarni wielkiej wagi — można było wprowadzić wypłatę w stosunku do zawartości tłuszczu. Jedynie bowiem ten system zapłaty ochroni w przyszłości mleczarnię szkolną od poważnych strat.

Niestety w roku 1908 nie mogła jeszcze szkoła wyrzec się tej części mleka, które za drogie było dla przeróbki, niewiadomo było bowiem jeszcze, czy dwie podówczas istniejące spółki potrafią w porze zimowej dostarczyć taką ilość mleka, jaka była konieczna dla praktyki uczniów. Toteż przedłużono dotychczasowe kontrakty na rok 1908, natomiast już w roku 1909 odnowiono umowy tylko z tymi dostawcami którzy zgodzili się na wypłatę według zawartości tłuszczu.

Z tego względu rok 1908 w mleczarni szkolnej przyniósł poważną stratę.

Zestawienie zysków i strat wykazuje bowiem jako czystą stratę 21.702,78 K.

Przyczynę tego smutnego faktu upatruje Wydział kraj. w pierwszym rzędzie w wysokiej cenie mleka a małej jego wartości pod względem zawartości tłuszczu, dalej w tej okoliczności, że twaróg wyrobiony w poważnej ilości 39.152 kilogramów można było sprzedawać tylko po dość niskich cenach, przyczem znaczne straty na wadze powstały wskutek konieczności długiego trzymania towaru na składzie w braku kupca. Jedną z dalszych przyczyn — choć mniej doniosłą — było także i to, że rok ten był jeszcze ciągle początkowym w wyrobie serów, co wymagało rozmaitych prób, doświadczeń nad wyrobem całego szeregu gatunków serów, a próby te przy niewyrobionym jeszcze wówczas zbycie na sery, nie wpłynęły także dodatnio na rezultat finansowy.

O ile rok 1908 dał w mleczarni szkolnej ujemny rezultat finansowy, to natomiast rok 1909 wskutek oparcia się wyłącznie o mleko płacone według zawartości tłuszczu, strat żadnych przynieść nie powinien i o ile z pierwszego półrocza sądzić można, nie przyniesie.

Rozpoczęta z końcem 1907 roku produkcja serów, rozszerzyła się znacznie w ciągu 1908 roku, jakkolwiek nie osiągnęła dotąd swej możliwej wyżyny.

Na sery przerobiono: mleka pełnego 29.243 litrów (w roku 1907: 5.103 litr.), śmietany 343 litrów (1907: 68 litr.), mleka zbieranego 4.575 litrów (1907: 3.760 litr.). Z gatunków serów stale wyrabianych wyrobiły sobie najłatwiej zbytnie: ser Trappistowski, Edamski, Litewski i Gervais. Prócz wielu innych serów wymienionych w załączonym sprawozdaniu dyrekcji szkoły, czyniono pomyślne próby z wyrobem sera Cantal, St. Hubert i Camembert. Wszystkie powyższe próby przekonały, że serami które mogłyby mieć największą przyszłość w kraju są małe sery kręgowe, typu serów holenderskich (Edamski, litewski i t. p.), które nie są bardzo wybredne co do jakości mleka, i łatwo znajdują kupca po cenach przeciętnej wyższych jak obecnie wyrabiane sery typu szwajcarskiego (groyery). Również pomyślne próby przeprowadzono z wyrobem taniego sera kręgowego z chudego mleka, co posiada pewną doniosłość dla mleczarni wogóle, umożliwi im bowiem, częściowo przynajmniej, lepsze zużytkowanie mleka zbieranego.

Jakość produktów wszystkich wyrabianych przez szkołę była wyborową, zbytnie nie napotykał na poważne trudności.

W uznaniu dobrej jakości serów wystawionych przez szkołę na wystawie przemysłowo-rolniczej w Jarosławiu, przyznało jej jury najwyższą nagrodę tj. złoty medal rządowy i takiż medal srebrny serkarszowi szkolnemu.

W okresie sprawozdawczym odbyły się kursa: W czasie od 1. listopada 1907 do 11. lipca 1908, ośmiomiesięczny zwykły kurs maślarski, następnie w czasie od 18. lipca do 18. sierpnia kurs czterotygodniowy dla słuchaczy wyższych zakładów rolniczych i akademii weterynaryj, na który przyjęto 21 kandydatów. Kurs ten był trzecim z rzędu tego rodzaju i przekonał dowodnie że kontynuowanie go w przyszłości — przynajmniej co drugi rok — jest wskazaniem.

Uczestnicy, posiadający w przeważnej części ukończone wyższe studia rolnicze, mogli w przeciągu kilku tygodni uzupełnić praktyczne swoje wiadomości w tej gałęzi przemysłu i w tym zakresie jaki w późniejszym życiu może im być potrzebny.

We wrześniu 1908 roku rozpoczęto trzymiesięczny specjalny kurs dla kandydatów na instruktorów mleczarstwa, Wydział krajowy bowiem przyszedł do przekonania, że podjęciu intensywniejszej i skuteczniejszej akcji dla poparcia rozwoju mleczarstwa wogóle, a spółek mleczarskich w szczególności, stawało dotąd głównie na przeszkodzie brak pracowników odpowiednio ukwalifikowanych.

Kurs ten zadanie swoje spełnił, uczestnicy w przeważnej części zatrudnieni zostali następnie w Biurze Patronatu, Biurze mleczarskiem i Towarzystwie Kółek rolniczych, i to w pracy około podniesienia mleczarstwa.

Po ukończeniu powyższego kursu rozpoczęto w listopadzie kurs dla mleczarzy, który trwać będzie przez 10 miesięcy, do połowy września b. r. Przy kursie tym w prowadzono pewną nowość, mianowicie część uczniów zdolniejszych i okazujących specjalną ochotę skierowano przeważnie do wyrobu serów i w ten sposób przeszło się do wypełnienia ostatniego celu szkoły t. j. do kształcenia serkarzy.

Uchwalonej przez Wysoki Sejm posady nauczyciela fachowego, nie można było jeszcze obsadzić, wobec trudności w znalezieniu odpowiedniej osobistości.

Bliższe szczegóły o sprawach szkoły, frekwencji, postępach uczniów w ogólnym sprawozdawczym, i ruchu mleczarni w roku 1908 podaje załącznionc jako alegat sprawozdanie dyrekcyi.

Przy sposobności niniejszego sprawozdania, nadmieniamy jeszcze że w powyższym okresie udzielił Wydział krajowy następujących stypendyów z funduszu krajowego na naukę mleczarstwa:

P. Janowi Licznierskiemu, instruktorowi, serkarzowi kraj. szkoły mleczarskiej w Rzeszowie, zasiłek w kwocie 360 K. na zapoznanie się z wyrobem serów litewskich w ich ojczyźnie. Po powrocie p. Licznierskiego rozpoczęła serownia wyrób tych serów, jak powyżej wspomniano, z powodzeniem.

P. Zygmunto wi Giegużyńskiemu, posiadającemu ukończoną szkołę handlową i kurs mleczarski w Rzeszowie — zasiłek w kwocie 500 K. na odbycie praktyki w Związku handlowym Kółek rolniczych, Biurze handlu masłem Towarzystwa mleczarskiego w Krakowie, tudzież w Centralnym Związku handlu masłem w Schärding (Górna Austria). Po powrocie został p. Giegużyński zatrudniony jako urzędnik przy Związku mleczarskim we Lwowie, zorganizowanym pod patronatem Wydziału krajowego.

P. Eudoksyi Pawlukowej, byłej uczenicy kursu kobiecego w szkole rzeszowskiej, zasiłek w kwocie 600 K. na naukę serkarstwa w szkole serkarskiej w Doren (Przedarulanja).

P. Zygmunto wi Brudzińskiemu, byłemu uczniowi szkoły rzeszowskiej, stypendyem celem dalszego wydoskonalenia się w wyrobie serów w serowni szkolnej w Rzeszowie, w rocznej kwocie 1.320 K.

II. Biuro mleczarskie.

W biurze mleczarskiem zaszły w okresie sprawozdawczym znaczne zmiany osobowe.

Po ustąpieniu inż. Z. Chmielewskiego, oddał Wydział kraj. pełnienie obowiązków kraj. instruktora mleczarstwa Dr. Tadeuszowi Ryłskiemu, dotychczasowemu kierownikowi szkoły rzeszowskiej, natomiast na opróżnione w ten sposób stanowisko w Rzeszowie przeniósł dotychczasowego instruktora adjunkta mleczarstwa p. inż. J. Mokrzyńskiego.

Instruktorem-adjunktem w biurze mleczarskiem został mianowany p. Wacław Nowakowski, ukończony uczeń wydziału budowy maszyn politechniki lwowskiej, który następnie, jako stypendysta Wydziału kraj., odbył sześciomiesięczne studia mleczarskie w szkole rzeszowskiej i instytucie mleczarskim w Kleinhof-Tapiau.

Prócz powyższych, personal biura składa się jeszcze z dwu pomocników: pp. Tad. Świszczowskiego i Wincent. Badury, ostatniego mianowanego na miejsce A. Schütterly'ego, który w lipcu 1908 stanowisko swoje opuścił. W składzie powyższym biuro nietylko załatwiać miało sprawy odnoszące się do ogólnego podniesienia mleczarstwa, zbierania dat statystycznych, kontrolowania mleczarni prywatnych i t. d., ale

także współdziałać z Biurem Patronatu w wykonywaniu kontroli nad pozostającym pod jego opieką mleczarniami spółkowemi.

W ostatnich miesiącach okresu sprawozdawczego, na propozycję Biura Patronatu, postanowił Wydział kraj. opiekę nad Spółkami mleczarskimi i kontrolę w myśl ustawy państwowej z dnia 10. czerwca 1903, Dz. p. p. nr. 133, wykonywaną dotąd przez Biuro Patronatu Spółek oszczędności i pożyczek — powierzyć na przyszłość Biuru mleczarskiemu. Ponieważ wreszcie także referat szkoły mleczarskiej w Rzeszowie powierzono kierownikowi Biura, przeto cały dział mleczarski złączony zostanie w Biurze mleczarskiem.

W ten sposób zakres działalności biura znacznie się wzmoże, co wymagać będzie powiększenia personelu biura, przede wszystkim o posadę jednego lustratora, dla wykonywania kontroli rachunkowości spółek, którą uskuteczniało dotąd Biuro Patronatu przez swoich lustratorów.

Dalej, jest zdaniem Wydziału kraj. koniecznem, utworzenie — obok istniejących już — posady instruktora-adjunkta, drugiej takiej posady o poborach niższych (2.400 K.). Trudne warunki bytu we Lwowie skłoniły Wydział kraj. również do wstawienia w preliminarz płacy pomocnika instruktora o 480 K. wyższej, jak w roku poprzednim

Wszystkie wyżej wymienione posady, z wyjątkiem kierownika Biura, są nieetatowemi.

O czynnościach należących do zakresu działania Biura Patronatu (spółki mleczarskie) zdaje Wydział krajowy sprawę na innem miejscu. Ze względu jednak, że w pracy tej Biuro mleczarskie współdziałało, nadmieniamy, że zwiększanie się ilości spółek było do chwili obecnej znaczne. Do końca roku 1908 istniało pod Patronatem Wydziału krajowego 22 spółek, które przerobiły ogółem 6,229,544 litr. mleka (w r. 1907: 3,419,376 litrów), obecnie zaś przyjęto nowych 22 spółek, które do końca roku bieżącego zostaną w ruch puszczzone, tak że ilość spółek wynosić będzie 44. Prócz tego wpływają ustawicznie podania nowe, które będą mogły — z braku funduszy, dopiero w roku następnym być przychylnie załatwione. Znaczne wzmożenie się ilości spółek i powiększenie się liczby mleczarni prywatnych skłoniły Biuro Patronatu łącznie z Biurem mleczarskiem do zainicjowania założenia instytucji któraby ujęła w ręce swoje handel masłem mleczarnianem. Instytucja ta rzeczywiście powstała jako „Związek mleczarski we Lwowie, stowarzyszenie zarejestrowane z ograniczoną poręką“. Na początku przystąpiło do Związku 16 spółek mleczarskich tudzież dwie mleczarnie dworskie, a nie ulega kwestyi, że w najbliższym czasie, gdy skończą się dotychczasowe kontrakty na masło, przystąpi także znaczna ilość już istniejących, tudzież prawie wszystkie świeżo założone, a nie puszczane jeszcze w ruch, mleczarnie. Po załatwieniu przedwstępnych czynności Związek rozpoczął już swoją działalność, a postawienie na jego czele dyrekcyi, złożonej z ludzi dobrej woli i fachowo wykształconych, daje rękojmię pomyślnego prosperowania tej tak ważnej dla mleczarstwa krajowego instytucji.

Związek poddał się pod patronat Wydziału krajowego, a dla poparcia go udzielił mu Wydział krajowy urządzenie chłodzarniane dla magazynu masła we Lwowie, wartości około 14.000 kor. na co użyto część subwencji rządowej na maszyny mleczarskie.

Prócz tego z funduszu przez Wysoki Sejm uchwalonego na popieranie mleczarstwa i handlu masłem, przyznano Związkowi subwencyę w kwocie 4.000 kor. i poparto podanie Związku wystosowane do c. k. Ministerstwa rolnictwa o zasiłek w takiej samej wysokości.

Podobnie jak w latach poprzednich, urządziło Biuro mleczarskie trzy oceny masła, z których dwie odbyły się w gmachu kraj. szkoły mleczarskiej w Rzeszowie, jedna zaś przy sposobności wystawy przemysłowo-rolniczej w Jarosławiu.

Wszystkie dotychczasowe oceny, których odbyło się już ośm, stwierdzają ich wielką doniosłość dla ulepszenia i ujednolajnienia produktu.

Kilka przytoczonych poniżej cyfr odnoszących się do ocen VI., VII. i VIII. są tego najlepszym dowodem.

W ocenach tych uczestniczyło od 33—41 mleczarń.

Klasyfikacja masła, obliczona procentowo do nadesłanych próbek, wypadła następująco :

stopień:	ocena VI. (zimowa)	ocena VII. (jesienna)	ocena VIII. (zimowa)
wyborowe	—	9.7%	3.0%
bardzo dobre	3%	46.3%	41.0%
dobre	73.0%	36.6%	55.0%
złe	24.0%	7.3%	—

Każda z ocen połączona była ze zjazdem właścicieli i kierowników mleczarni, na którym kraj. instruktor mleczarstwa omawiał wynik oceny, wykazywał wady produkcji i środki, za pomocą których można je usunąć.

Prócz tego wygłaszano referaty z których głównejsze wymieniamy :

Inż. Chmielewski: „o magazynowaniu masła“;

Dr. T. Ryłski: „Handel kontraktowy i wiedeńska giełda masła“;

H. Smoliński: „Metoda dojenja krów Hegelunda“ (z demonstracjami);

L. Kawecki: „Chów i żywienie bydła mlecznego w zastosowaniu do potrzeb mleczarni“.

W łączności z oceną podczas wystawy Jarosławskiej, odbył się wiec mleczarski w sprawie organizacji handlu masłem na którym odnośny referat wygłosił Dr. Fr. Stefczyk i który to wiec był początkiem dalszej akcji, zakończonej założeniem Związku mleczarskiego.

Biuro mleczarskie Wydziału krajowego zajmowało się dalej przygotowaniem akcji zdążającej do ulepszenia i zorganizowania wyrobu serów. W tym celu zwołany został podczas VIII. oceny masła do Rzeszowa zjazd właścicieli serowni, na którym wygłosili referaty J. Licznarski i Dr. Ryłski: „O sposobach uregulowania i podniesienia wyrobu serów w Galicyi“. Zjazd ten, w którym uczestniczyli najpoważniejsi producenci galicyjscy, uchwalił utworzyć osobną sekcję serkarską przy galicyjskiem Towarzystwie mleczarskiem dla wspólnej akcji w kierunku podniesienia przemysłu serkarskiego i rugowania wyrobów obcych, którymi kraj jest zalany. Regulamin sekcji serkarzy wypracowany został przez Biuro mleczarskie.

Pragnąc serowarstwu krajowemu przyjść z pomocą, Wydział krajowy prócz doświadczeń czynionych przez szkołę mleczarską nad wyrobem gatunków serów u nas dotąd nieprodukowanych a możliwych do wprowadzenia, uznał za potrzebne używać obecnego serkarza szkoły J. Licznarskiego jako instruktora objazdowego dla spraw serkarskich, i wobec zwiększenia jego zajęć przyznał mu do płacy dodatek osobisty w kwocie 400 koron, tudzież wobec zbyt szczupłego mieszkania w szkole, dodatek na mieszkanie (w mieście) w kwocie 600 kor.

Jako instruktor objazdowy zwiedził p. Licznarski jedną z najbardziej wzorowych serowni w kraju, celem udzielenia porady w sprawie pojawiających się tamże wad serów (ementalskich), tudzież przeprowadził przedwstępne studia nad wyrobem bundzu owczego w Karpatach. Do organizacji byrndzarń postępowo urządzonych zamierza bowiem Biuro mleczarskie przystąpić w najbliższym czasie.

Wskutek częstszych prawdopodobnie wyjazdów p. Licznarskiego zajdzie potrzeba utworzenia przy szkole posady pomocnika serkarza, któryby wyrób serów prowadził pod kierunkiem p. Licznarskiego.

Kraj. instruktor mleczarstwa Dr. Ryłski redagował podobnie jak w roku poprzednim „Gazetę mleczarską“ w której ogłosił szereg artykułów fachowych.

III. Inne sprawy mleczarskie.

Wiadomości zebrane przez Biuro mleczarskie o stanie i rozwoju przemysłu mleczarskiego w kraju w roku 1908, dają się streścić w następujących cyfrach:

Z dniem 31. grudnia 1908 roku, istniało ogółem 465 mleczarń (zatem o 144 więcej jak z końcem 1906 roku). Z tego przypada na okręg działalności Towa-

rzystwa rolniczego w Krakowie 111 (1906-88) zaś 354 na okręg działalności gal. Towarzystwa gospodarskiego we Lwowie (1906:233).

Pod względem organizacyjnym było mleczarni:

	w r. 1906:		w r. 1908:	
	ilość:	procent:	ilość:	procent:
spółkowych:	16	5.00	22	4.73
zbiorowych:	83	25.85	57	12.15
dworskich:	222	69.15	386	83.12
Razem:	321	100.—	465	100.—

Według uzyskanych dat i obliczeń do 465 mleczarni dostarczono ogółem 71, 375, 462 litry mleka (w r. 1906: 35,000.000), z czego przerobiono na masło 62,900.000 litrów i uzyskano masła 2,400.000 kilogramów. Sprawozdanie poprzednie z r. 1906 szacuje tę ilość na około 1,000.000 kilogramów. Widoczny jest zatem nie tylko wzrost ogólny produkcji masła deserowego ale także znaczne przeciętne zwiększenie się produkcji jednej mleczarni — co uważać należy za objaw po-myślny.

Komitet krakowskiego Towarzystwa rolniczego oddał przeważną część akcji mleczarskiej subwencyonowanemu przez siebie Towarzystwu mleczarskiemu w Krakowie, Towarzystwo zaś gospodarskie galicyjskie we Lwowie posiada w łonie swem osobną sekcję mleczarską jako ciało doradcze Komitetu w sprawach mleczarskich. Pozatm wyżej wspomniane Towarzystwo subwencyonuje również Towarzystwo mleczarskie, włożywszy nań obowiązek utrzymywania osobnego instruktora w Galicyi wschodniej, którym jest p. Hieronim Smoliński, a którego działalność pozostaje w ścisłym kontakcie z biurem mleczarskiem.

Biuro handlowe dla sprzedaży i eksportu masła przy Towarzystwie mleczarskiem w Krakowie rozwijało się w r. 1908 prawidłowo, pośrednicząc w sprzedaży masła mleczarni, które pomocy biura zażądały.

Wobec utworzenia jednak „Związku mleczarskiego“, biuro handlowe na podstawie porozumienia się z Towarzystwem mleczarskiem zostanie w ciągu roku bieżącego zwiniętem.

Komitet ocen i wystaw masła utworzony przez Wydział krajowy a składający się z reprezentantów Wydziału krajowego, szkoły mleczarskiej i wszystkich trzech wyżej wymienionych Towarzystw, odbyło jedno posiedzenie w czasie VIII. oceny masła w Rzeszowie. Na posiedzeniu tem uchwalono wnioski Biura mleczarskiego, zmierzające do udoskonalenia regulaminu ocen i instrukcyi dla sędziów, tudzież postanowiono zająć się organizacją działu galicyjskiego na wystawie międzynarodowej mleczarskiej we Wiedniu, która ma się odbyć w ciągu 1910 roku.

Polecenie Wysokiego Sejmu, odnoszące się do porozumienia z c. k. Rządem o znaczne podwyższenie dotacyi państwowej na cele mleczarstwa i o przedłożenie na najbliższej sesyi — po zasięgnięciu opinii rzeczoznawców — wniosków zmierzających do intensywniejszego poparcia przemysłu mleczarskiego — mogło być tylko w części wykonane.

Mianowicie na rok 1909 uzyskano od c. k. Ministerstwa rolnictwa podwyższenie dotacyi na maszyny mleczarskie dla spółek o 10.000 kor., tak że ogólna kwota na ten cel uzyskana wynosi obecnie 40 000 koron. Mimo tego, ponieważ kwota ta na urządzenie nowych 22 mleczarni, przyjętych do Patronatu, nie wystarczy, odniósł się Wydział krajowy do c. k. Rządu z prośbą dalszego podniesienia dotacyi o nowych 10.000 K. jeszcze na rok bieżący.

Natomiast reszta polecenia na razie wykonaną być nie mogła, wobec zwłoki wywołanej zmianami osobowymi w Biurze mleczarskiem, i znacznie zwiększoną ilością zajęć biura wobec przydzielenia mu spraw spółek mleczarskich, których ilość silnie się w roku bieżącym pomnożyła. Sprawa cała jest jednak obecnie w przygotowaniu i zwołanie ankiety nastąpi prawdopodobnie jeszcze w roku bieżącym.

Na podstawie powyższego sprawozdania, Wydział krajowy wnosi:

Wysoki Sejm raczy uchwalić:

1. Sejm przyjmuje do wiadomości sprawozdanie Wydziału krajowego z czynności odnoszących się do podniesienia mleczarstwa w kraju;

2. Sejm zmienia dotychczasowy etat osób funkcyjaryuszów biura mleczarskiego, ustanawiają następujące dwie nowe posady niestałe:

a) II. Instruktor-adjunkt z płacą 2.400 kor. rocznie;

b) Lustrator spółek mleczarskich z płacą 2.200 kor. tudzież dodatkiem aktywalnym w kwocie 800 koron rocznie.

3. Sejm podwyższa płacę pomocnika instruktora z kwoty 1.440 na 1.920 koron rocznie.

Z Rady Wydziału krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem
Księstwem Krakowskiem.

Marszałek krajowy:

St. Badeni, w. r.

Sprawozdawca:

Dr. Tadeusz Pilat, w. r.

Członek Wydziału krajowego.

Sprawozdanie Dyrekcyi krajowej szkoły mleczarskiej w Rzeszowie za czas od 1. listopada 1907 r. do 31. października 1908 r.

Niniejsze sprawozdanie jest piątym z rzędu i obejmuje część piątego i szósty rok od założenia szkoły.

Celem który przyświecał Wydziałowi Krajowemu przy założeniu szkoły było wychowywanie odpowiednio do potrzeb mleczarstwa krajowego wykształconych mleczarzy i serkarzy. Wychodząc z tej zasady, nie można było z góry uważać kursów przepisanych przez statut szkoły jako coś normalnego, niezmiennego, tylko musiano je przystosowywać do faktycznych potrzeb postępującego naprzód przemysłu.

Toteż wkrótce już po otwarciu szkoły okazało się że kursa maślarskie cztero miesięczne są stanowczo nie wystarczające, wobec czego za zezwoleniem Wydziału krajowego zaniechano ich. Obecnie przekonano się, że także wyższe kursa, bez wymaganej równocześnie dłuższej praktyki od uczniów, nie dają materiału dostatecznie wykształconego do więcej samoistnej pracy w mleczarniach, tem bardziej że dobre kierowanie małą ręczną mleczarnią posiadającą skąpe urządzenie maszynowe, niezawsze odpowiedni lokal i t. d. wymaga niejednokrotnie więcej gruntowych wiadomości z zakresu mleczarstwa, jak kierowanie dobrze urządzoną parową mleczarnią.

Z tego powodu dążeniem szkoły w okresie sprawozdawczym było przedłużenie czasu trwania kursów do 10 miesięcy a w przyszłości także wymaganie zasadniczo praktyki od przyjmowanych uczniów.

Kurs taki rozpoczął się z końcem listopada 1908 roku i trwa dotąd, ponieważ nie jest jednak objęty okresem sprawozdawczym, bliższe omówienie rezultatów kursu i doświadczeń przy tem poczynionych pozostawiamy do następnego sprawozdania.

Również kursu serkarskiego w zakresie przepisany przez statut organizacyjny szkoły w roku 1908 nie urządzono — jakkolwiek serownia szkolna rozwija się dobrze i tworzy dziś zupełnie wystarczający warsztat do pracy dla przyszłych serkarzy.

Niemniej jednak szkoła kształciła serkarzy, czyto przez przyjmowanie praktykantów tak z kraju jak i z poza jego granic (Litwa), czy też, jak to ma miejsce przy obecnym dziesięciomiesięcznym kursie, kierując uczniów kursu maślarskiego, którzy do tego okazują zamiłowanie i zdolności, szczególnie w kierunku wyrobu serów.

Przyczyną nieurządzenia specjalnego kursu serkarskiego było po pierwsze: małe na razie ich zapotrzebowanie, powtórę, i to było względem najważniejszym — że serkarstwo krajowe, reprezentowane dotąd przez bardzo nieliczne firmy, nie posiada dotąd właściwego kierunku, że potrzeba wprzód zbadać i ustalić te sorty serów które udają się u nas dobrze, są pokupne i rentują się, a dopiero wówczas przystąpić z jednej strony do reorganizacji serowni krajowych, z drugiej, do przygotowania tym fabrykom odpowiednich pracowników.

Praca ta nie może być przeprowadzoną w krótkim przeciągu czasu, zaznaczyć jednak należy, że w okresie sprawozdawczym uczyniono znaczny krok naprzód, przez wyszukanie sort serów łatwych do wyrobu, pokupnych i dość rentownych

i przez ulepszenie jakości serów samych dzięki modyfikacyom fabrykacyi zależnie od jakości mleka dostarczonego. Szkoła zdołała dla serowni swojej uzyskać uznanie i zaufanie u właścicieli znacznej części serowni galicyjskich i dzięki temu spodziewa się wywrzeć większy wpływ na kierunek przyszły serkarstwa krajowego a wychowankom swoim ułatwić uzyskanie posad.

W okresie sprawozdawczym odbyły się trzy kursa:

1. Ośmiomiesięczny kurs dla maślarzy;
2. Czterotygodniowy dla słuchaczy wyższych i średnich krajowych zakładów naukowych rolniczych, tudzież akademii Weterynaryi, wreszcie
3. Trzymiesięczny kurs dla kandydatów na instruktorów mleczarstwa.

Począwszy zaś od grudnia 1908 r. odbywa się wyżej wspomniany dziesięciomiesięczny kurs maślarski, który ukończony zostanie w połowie września b. r.

Grono nauczycielskie.

W ciągu roku 1908 zaszły zmiany w składzie grona nauczycielskiego, mianowicie porucił Wydział krajowy z dniem 1. września 1908 r. dotychczasowemu kierownikowi szkoły Dr. Tadeuszowi Ryłskiemu pełnienie obowiązków kraj. instruktora mleczarstwa we Lwowie, zaś kierownictwo szkoły powierzył instruktorowi-adjunktowi mleczarstwa zajętemu dotychczas w Biurze Patronatu dla Sp. oszcz. i poź. inżynierowi Józefowi Mokrzyńskiemu.

Kierownik zakładu oprócz prowadzenia całej administracyi szkoły i mleczarni, udzielał nauki mleczarstwa, konstrukcyi i montowania maszyn mleczarskich, rachunkowości kupieckiej podwójnej i pojedynczej prowadził ćwiczenia w laboratorium chemicznem.

Jan Licznarski instruktor serkarz pozostający na tem stanowisku od 1. listopada 1905 roku pracował w serowni szkolnej. W ciągu okresu sprawozdawczego odbył p. Licznarski — uzyskawszy na ten cel zasiłek Wydziału Krajowego — podróż kilkutygodniową na Litwę celem zapoznania się z wyrobem t. z. sera litewskiego który następnie po udoskonaleniu sposobu fabrykacyi, wprowadzono w serowni szkolnej i który okazał się serem godnym większego rozpowszechnienia.

Teodor Wyszomirski dawny uczeń tutejszego zakładu zajęty był jako instruktor mleczarz, kierował, pod nadzorem kierownika, praktycznemi zajęciami uczniów w maślarni szkolnej i wykonywał nad nimi ogólny nadzór.

Franciszek Stein, nauczyciel szkoły czteroklasowej im. St. Konarskiego w Rzeszowie, jako nauczyciel dochodzący, uczył języka polskiego, korespondencyi handlowej, — prócz tego pełnił prowizorycznie obowiązki buchaltera i korespondenta.

Feliks Kramer nadinżynier c. k. kolei państwowych i zastępca naczelnika ogrzewalni kolejowej, uczył jako nauczyciel dochodzący na kursie wyższym obsługi kotłów parowych i maszyn.

Julian Woźniński, nauczyciel szkoły czteroklasowej im. H. Sienkiewicza w Rzeszowie, uczył rachunków jako nauczyciel dochodzący. — Praktyką uczniów przy maszynie parowej kierował Jan Głowiański, egzaminowany maszynista i palacz.

Nauka.

Plan organizacyjny szkoły obejmuje urządzenie w ciągu roku dwu kursów maślarskich: a) niższego (kształcącego personal dla małych mleczarni ręcznych), który trwa cztery miesiące, b) wyższego (kształcącego personal dla większych mleczarni posługujących się motorem parowym), który trwa ośm miesięcy. Jak już poprzednio zauważono, kurs maślarski czteromiesięczny z powodu zbyt krótkiego trwania jakoteż z powodu małego przygotowania uczniów nie przynosi korzyści, wskutek czego i w tym roku szkolnym urządzono tylko ośmio miesięczny kurs (wyższy) zaś resztę czasu zużyto na kursa praktyczne dla abselwentów wyższych zakładów naukowych jakoteż na kurs praktyczny i teoretyczny dla kandydatów na instruktorów mleczarstwa. Wyższy kurs maślarski trwał od 1. listopada 1907 r. do 11. lipca 1908 r.

a przyjętych zostało 12-tu uczniów zwyczajnych (utrzymywanych kosztem funduszu krajowego) i 6 ciu hospitantów utrzymujących się z własnych funduszy. Z pomiędzy uczniów, dwu w ciągu kursu wydano, zaś dwaj inni sami zakład opuścili. Hospitantom zezwolił Wydział krajowy na zdawanie egzaminu końcowego. Za uzdolnionych do samoistnego prowadzenia mleczarni uznano dwu uczniów zwyczajnych i 3 hospitantów. Za uzdolnionych do samoistnego prowadzenia mleczarni z warunkiem odbycia poprzednio $\frac{1}{2}$ rocznej praktyki uznano 3 uczniów zwyczajnych i 1-go hospitanta. Jako uzdolnionych do prowadzenia mleczarni z warunkiem odbycia poprzednio 1-ko rocznej praktyki uznano 1-go ucznia zwyczajnego i 2 hospitantów.

Z powyższych: ukończyli poprzednio niższą szkołę rolniczą 2 uczniowie zwyczajni, kurs rolniczy w Sobieszynie (Król. Polskie) 1 hospitant; odbył kilkumiesięczną praktykę w jednej mleczarni w kraju 1 uczeń zwyczajny; posiadał praktykę zawodową (mechanik) 1 hospitant. Na podstawie zasięgniętych informacji 7-miu uczniów zwyczajnych i jeden hospitant pracują obecnie w mleczarniach bądź-to w Galicyi bądź-też w Królest. Polskiem, jeden hospitant pracuje w mleczarni za granicą, jeden hospitant jest instruktorem mleczarstwa przy c. k. Tow. gosp. we Lwowie, zaś jeden zajęty jest w Związku mleczarskim we Lwowie.

Kurs wakacyjny dla absolwentów wyższych zakładów naukowych rolniczych urządzono za zezwoleniem Wydziału krajowego od 16. lipca do 16. sierpnia.

Ogółem przyjęto: 3 słuchaczy zwyczajnych akademii rolniczej w Dublanach, 4 słuch. zwyczaj. studjum rolniczego w Krakowie, 2 słuchaczy nadzwyczajnych studjum rolniczego w Krakowie, 1 absolwenta stud. rol. w Krakowie, 2 słuchaczy zwyczajnych akad. weterynaryi we Lwowie, 6 uczniów zwyczajnych średniej szkoły rolniczej w Czernichowie.

Z powyższych pochodziło z Galicyi 5, z Królest. Polskiego 12, ze Szlązka 1.

Zaznaczyć należy że wobec znacznej ilości zgłoszeń przyjęto tylko tych kandydatów którzy odpowiednie zakłady w bieżącym roku już ukończyli, albo pozostawali na ostatnim roku studyów.

Program kursu, obejmował:

1. Zajęcia praktyczne. Zajęcia te zostały w ten sposób rozłożone, że uczestnicy mogli się zapoznać częściowo z obsługą wszystkich maszyn, przyczem prace w mleczarni wykonywali własnoręcznie, bez pomocy. Praktyka obejmowała w szczególności:

- a) wyrób masła;
- b) wyrób niektórych gatunków serów miękkich łatwiejszych w fabrykacyi i konsumowanych bez fermentacyi;
- c) analizy mleka.

2. Teorya mleczarstwa, wykładana przez kierownika w 1—2 godzinach dziennie, obejmowała najważniejsze działy maślarstwa i serkarstwa.

Z końcem kursu poddali się wszyscy uczestnicy egzaminowi, który złożyli przeważnie z postępem bardzo dobrym. Po ukończeniu kursu wakacyjnego (dla absolw. zakład nauk.) nie rozpoczęto następnego kursu, natomiast przyjęto na praktykę mleczarską 4 kandydatów na przyszły kurs ośmiomiesięczny i 3 absolwentów ostatniego 8-śmio miesięcznego kursu, z pomiędzy których dwaj byli zajęci w serowni jako praktykanci i to jeden na własny koszt, drugi zaś otrzymał zasiłek z Wydziału krajowego w kwocie 20 koron miesięcznie na przeciąg 3-ch miesięcy.

Powyższa przerwa spowodowana została z jednej strony zmianą kierownictwa szkoły z drugiej przygotowywaniem specjalnego trzymiesięcznego kursu dla kandydatów na instruktorów mleczarstwa.

Kurs dla kandydatów na instruktorów mleczarstwa.

Na wniosek Biura Patronatu dla Sp. oszczędności i poż. jakoteż i Dyrekcyi szkoły mleczarskiej zezwolił Wydział krajowy na urządzenie w Zakładzie kursu dla kandydatów na instruktorów mleczarstwa od 5 września do końca listopada 1908 z tem, że na kurs zostanie przyjętych 4—6 kandydatów chętnych do współdziałania w akcyi Wydziału krajowego i Towarzystw rolniczych w kierunku rozwoju mleczarstwa.

Na kurs przyjęto: 1 lustratora Biura Patr. dla Sp. oszczędności i pożyczek 1 pomocnika kraj. instruktora mleczarstwa, 1 nauczyciela a zarazem przełożonego Zarządu Spki mleczarskiej w Królówce (pow. Bochnia), jako stypendystę krak. Tow. rolniczego, 1 nauczyciela a zarazem kasyera Spółki mleczarskiej w Dłużniowie (pow. Sokal), jako stypendystę Wydziału kraj., 1 absolwenta wyższej szkoły handlowej w Krakowie jako stypendystę Zarządu głównego Tow. Kółek rolniczych, 1 instruktora Kółek rolniczych w Krakowie jako stypendystę Zarządu głównego Kółek rolniczych

Zezwolono na przyjęcie 1 kandydata z zawodu inżyniera-chemika na koszt własny, 1 kandydata byłego stypendystę Wydziału kraj., przeznaczonego na kierownika Spki chowu drobiu w Bachowicach, który zarazem ma się zajmować tamtejszą Spółką mleczarską.

Program nauki na tym kursie został tak obmyślony, aby uczestnicy w czasie krótkiego pobytu w szkole odnieść mogli jak największą korzyść. Wszystkie zajęcia praktyczne w mleczarni wykonywali uczestnicy sami bez niczyjej pomocy, wskutek czego mieli możność zapoznania się z najdrobniejszymi szczegółami dotyczącymi wyrobu masła i obsługi maszyn ręcznych i parowych. Prócz tego zajęci byli tygodniowo a) 4 godziny w laboratorium szkolnem, gdzie poznali najważniejsze metody analizy nabiału tudzież badania zafałszowań mleka; b) w muzeum szkolnem 3 godziny tygodniowo około rozbierania (demontowania) i składania (montowania) tych maszyn mleczarskich jakie zakład posiada; c) ćwiczenia z rachunkowości kupieckiej 15 godzin przy końcu kursu i w tym celu krajowe Biuro Patronatu wydelegowało na ten czas starszego lustratora p. W. Drozdowitza; d) teoria mleczarstwa 4—5 godzin tygodniowo obejmowała, wyrób masła i serów, zużytkowanie odpadków i t. p.; e) znajomość i konstrukcyje maszyn mleczarskich, kotła, maszyny parowej i innych maszyn i urządzeń mleczarni 4—5 godziny tygodniowo.

Program wycieczek również został specjalnie obmyślony w ten sposób, aby uczestnicy kursu nie tylko mieli sposobność pracowania w mleczarniach spółkowych, lecz także aby poznali należycie ich organizację i rachunkowość tudzież handel nabiałem

Mniej więcej w czasie trwania kursu, przeprowadzało Biuro Patronatu montaż kilku mleczarni spółkowych ręcznych i tę sposobność należycie także wykorzystano a mianowicie podzielono uczestników na dwie grupy i kolejno wysyłało na miejsce montażu celem pracowania razem z monterem około ustawiania maszyn mleczarskich, kociołków i instalacji.

W ten sposób zapoznano uczestników:

1) z montowaniem mleczarni spółkowej o ruchu parowo-turbinowym a jednocześnie i ręcznym w Rumnie (pow. Rudki);

2) z montowaniem 3 innych mleczarni o ruchu zupełnie ręcznym a mianowicie w Wysocku (pow. Jarosław), Parchaczu (pow. Sokal) Rajbrocie (pow. Bochnia);

3) z montowaniem stacyi śmietankowej w Horożannie (dla Spółki mleczarskiej w Rumnie) i stacyi śmietankowej w Krasnem (dla dostawy do mleczarni szkolnej).

Nie zaniedbano też urządzenia kilku wycieczek a mianowicie do Spółki mleczarskiej w Królówce (pobyt kilkudniowy), i Zaczerniu.

Jakkolwiek na naukę i wycieczki nie było wiele czasu, bo tylko 3 miesiące to jednakże właśnie z powodu odpowiedniego ułożenia programu tak nauki w szkole jak i wycieczek, rezultat końcowy był zupełnie zadowalniający. Egzamin ustny, który odbył się przy końcu listopada 1908 r. pod przewodnictwem dyrektora Biura Patronatu Dr. Franciszka Stefczyka wykazał, że uczestnicy wynieśli z zakładu bardzo wiele wiadomości praktycznych i teoretycznych z zakresu ogólnej techniki mleczarskiej tak, że inicjatorowie tego kursu w nadziei dobrego wyniku z kursu zawiedzeni nie zostali.

Na podstawie zupełnie pewnych informacji, obecne zajęcia kandydatów przedstawiają się następująco:

Ogólne zestawienie frekwencji uczestników wszystkich kursów w ciągu roku szkolnego od I/XI. 1907 do 3/X. 1908.

Ogólne liczb. zest. uczestników :	Pochodzili z			odbyli kurs	Z postępem				Posiadło poprzed. praktykę mlec.	Zajmuje się obecnie mlec.	Posiadło poprzed. szkołę rolniczą lub podobną.	Posiadało fachowe wykształ. lub ogólne np. szk. śred.	U w a g i :
	Galic.	z zab. rosyjs.	in. kraj.		bar. dobry	dobry	dost.	nied.					
8 uczniów zwyczaj.	6	2	—	8-mies.	1	6	1	—	1	7	2	—	jeden uczeń odbywa obecnie służbę wojsk.
6 hospitantów	—	5	1 ¹⁾	"	2	2	2	—	—	6	1	1 ²⁾	
18 słuch. rozmaitych wyż. zakład. nauk.	5	12	1 ³⁾	4-tyg. kur. wak.	—	—	—	—	—	niewiad.	—	—	
6 kandydatów na in- struktorów mlec.	6	—	—	8-mies.	6	—	—	—	—	2	—	5	
2 uczestników kursu dla instrukt. mlec.	—	2	—	"	2	—	—	—	—	1	—	1	
1 praktykant (uczeń)	1	—	—	4-tyg. prakt.	—	—	—	—	1	1	—	—	posiadał praktykę 1 1/2 roczną w mlec. spółkowskiej w Rannem.
3 praktykantów	2	1 ⁴⁾	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	

1) z Szwańcaryi.

2) mechanik.

3) ze Szwajcarki.

4) z Litwy, samoisłny serkarsz z killekulenią praktyką serkarską.

2 absolwenci są lustratorami kraj. Biura Patronatu Spółek oszczędności i pożycz. we Lwowie i zajmują się prócz lustracji kontrolowaniem rachunkowości Spółek mleczarskich.

1 absolwent jest lustratorem w Zarządzie głównym Kółek rolniczych.

1 absolwent jest zajęty w jednej z pracowni bakteriologicznych pod Warszawą.

1 absolwent został zajęty jako pomocnik kraj. instruktora mleczarstwa.

1 absolwent prowadzi spółkę chowu drobiu w Bachowicach a zarazem zajmuje się dozorem administracji i techniki tamtejszej Spółki mleczarskiej.

1 absolwent jest przełożonym zarządu Spółki mleczarskiej w Dłużniowie.

1 absolwent zapisał się następnie w poczet słuchaczy zwyczajnych studium rolniczego w Krakowie.

Środki naukowe.

Pracownia szkolna posiada te wszystkie przybory naukowe jakie wymieniono w ostatnim sprawozdaniu, jednakowoż w najbliższym czasie zostanie uzupełniona nowymi, które w ostatnich czasach zostały wypróbowane w specjalnych zakładach zagranicznych i przyniosły pomyślne rezultaty. Z powodu ciągłego wzrastającej liczby uczestników różnych kursów w dotychczasowej ubikacji trudno wszystkim pomieścić, co zniwoliło Dyrekcyję szkoły do podzielenia uczniów na kilka grup. Oczywiście że to pociągnęło za sobą dość trudną kombinację w układzie podziału godzin, nakładając nieraz na jednego nauczyciela za wiele godzin.

Z powodu naturalnego rozwoju zakładu okazuje się już obecnie dotkliwy brak miejsca przede wszystkim na pomieszczenie laboratorium i muzeum szkolnego, co wyklucza możliwość korzystania ze szczupłej dotacji na środki naukowe, gdyż nie można dla nich znaleźć odpowiedniego pomieszczenia.

Jakkolwiek muzeum szkolne cierpi na brak odpowiedniego pomieszczenia, to jednakowoż postarano się o to, aby dać wszystkim uczestnikom rozmaitych kursów jakoteż i osobom zwiedzającym szkołę należyty przegląd posiadanych maszyn i przyborów. W każdym razie jednakże brak specjalnej sali montażu maszyn daje się dość silnie odczuwać zwłaszcza, gdy się zważy, że wszyscy uczniowie muszą każdą maszynę przynajmniej raz rozebrać i należyście złożyć, do czego potrzeba wiele miejsca. Do nowych okazów rzadko u nas spotykanych należy zaliczyć wirówkę angielską Wolseley i Lister, jakoteż wygniatarkę i masielnicę Lister, które zostały ofiarowane bezpłatnie przez odpowiednie firmy celem wypróbowania ich sprawności.

Biblioteka i Czytelnia. Zakupiono w okresie sprawozdawczym 6 dzieł, prócz tego otrzymano w darze książek i broszur 10, tak, iż obecnie biblioteka szkolna liczy 176 tomów. Czytelnia szkolna otrzymuje w znacznej części bezpłatnie 5 czasopism a mianowicie: „Gazetę mleczarską“, „Przegląd weterynarski“, „Społem“, „Hodowcę drobiu“, „Tygodnik rolniczy“, „Sweizerische Milch - Zeitung“, „Deutsche Milchwirtschaftliche Zeitung“, „Österr. Molkerei Zeitung“, „Leipz. Milch Zeitung“, „Milchwirtsch. Centralblatt“, „Käserei-Technische Rundschau“, „Statistische Nachrichten“, „Czasopismo dla spółek roln.“ „Rolnik i Hodowca“, „Poradnik gospodarski“, „Przewodnik Kółek rolniczych“, „Ziemianin“, „Dobra gospodyni“, „Zorza wileńska“, „Przegląd gorzelniczy“, „Hodowca polski“, czasopismo czeskie „Kodym“, ruski „Ekonomist“, „Gospodarz“, „Głos nauczycielstwa ludowego“.

Mleczarnia szkolna.

Sprawozdanie to obejmuje przegląd ruchu mleczarni poczynawszy od 1. stycznia 1908 do 31. grudnia 1908 r.

W porównaniu wyników ruchu mleczarni w tym roku z rokiem ubiegłym okazuje się, że wogóle ilość dostarczonego mleka i śmietany do mleczarni szkol-

nej znacznie wzrosła (ilość mleka o 38·1% zaś śmietany około 131⁰/₁₀) a zawdzięcza się to dwóm czynnikom, a mianowicie: ze strony producentów zwrócono większą uwagę na gospodarstwo nabiałowe (tak pod względem jego ilości, jakoteż u wielu pod względem i jakości) zaś z drugiej strony szkoła postarała się o jak najkorzystniejsze spieniężenie produktu, umożliwiając temsamem dobrą zapłatę za mleko.

Cała ilość mleka i śmietany dostarczona została przez 10 dostawców a mianowicie: Zarządy dóbr Dobrzechów, Czudec, Dąbrowa, Staromieście, Szebnie (część roku), kraj. szkołę rolniczą w Miłocinie, włościańskie Spółki mleczarskie w Zaczeraniu, Trzcianie i Krasnem tudzież jednego prywatnego dostawcę.

Zawartość tłuszczu w mleku dostarczanem z większych własności wynosiła w przecieciu rocznem 2·95%, zaś w mleku dostarczanem przez Spółki włościańskie 3·62%, przeciętny procent tłuszczu w śmietanie dochodził do 18·7%. Wady mleka wprowadzające się zdarzały jak n. p. mleko skwaśniałe, lekko ciągliwe lub posiadające pewien smak niewłaściwy, lecz zawsze przy odbiorze mleka zawczasu wady dostrzegano tak, że przez wyłączenie wadliwego mleka z dalszego użytku w wyrobie masła i serów poważniejszych wad nie było. Na ogół masło wyrobiło sobie pewną markę w kraju jak i za granicą tak, że w handlu nie ma stagnacyi a nawet ceny masła (w zimie 2·90—3·00 K. zaś w lecie 2·35—2·55 K.), były zupełnie zadawalniające. Głównymi miejscami zbytu był Kraków, Wiedeń, środkowe i północne Czechy, Lwów i w. i., jakoteż ważniejsze miejscowości klimatyczne w kraju jak n. p. Zakopane, Kosów, Rabka, Krynica, Truskawiec.

Również serownia szkolna dostarczała wiele dobrych gatunków serów, najczęściej w handlach poszukiwanych. Niektóre gatunki serów zwłaszcza typu szwajcarskiego jako zbyt czułe na jakość mleka nie zawsze dadzą się wyrabiać i za zwyczaj oczekuje się na odpowiednią porę i na odpowiednie mleko. Jak dotychczas okazuje się, wśród rozmaitego mleka dostarczanego do mleczarni szkolnej jedynie mleko ze Spółki roln. w Zaczeraniu na ten cel jeszcze się nadaje, na co najprawdopodobniej wpływają dodatnie warunki miejscowe dobre (żywienie krów, należyte obchodzenie się z mlekiem, jakoteż nieznaczna odległość od mleczarni szkolnej (7 km.). Pod tym względem stosunki by się jeszcze poprawiły, gdyby szkoła mogła przynajmniej 2—3 razy tygodniowo wydelegować na miejsce do mleczarni w Zaczeraniu serkarza i praktykantów serkarskich aby w czasie odbioru mleka mieli możność poznania własności mleka zanim zostanie ono przyjęte i zmieszane razem.

Mimo to jednakże serownia szkolna należycie się rozwija, wyrabia niektóre gatunki serów jak n. p. edamski, trapistów, które prawie niczem się nie różnią od oryginalnych. Trudności w fabrykacyi innych serów jak np. Camembert, Remondou zostały już pokonane tak, że i te sery udają się zupełnie dobrze.

Na uwagę zasługuje fabrykacya sera u nas zupełnie nowego a mianowicie litewskiego, z którego wyrobem zapoznał się szkolny instruktor-serkarz podczas podróży swojej na Litwę. Wyrób tych serów — na Litwie w bardzo prymitywny sposób wyrabianych — udoskonalono, co wpłynęło nie tylko na lepszą jakość, ale także na sam wydatek sera.

Ser ten jakkolwiek przedstawia w fabrykacyi typ zbliżony do eidamskiego to jednakowoż odznacza się charakterem odmiennym i oryginalnym. Jakkolwiek wprowadzenie na targ serów mniej ogółowi znanych, jest na ogół trudne, w tym wypadku okazało się, że ser litewski dość szybko znajdował nabywców, wyrób sam opłacał się lepiej jak t. zw. Groyerów, wobec czego przypuszczać można, że ser ten dobrze się zaaklimatyzuje w kraju.

Prócz wyżej wymienionego sera, wyrabiała serownia szkolna w okresie sprawozdawczym: Groyer (tłusty i półtłusty), kręgowy (chudy), Trapistów, Eidamski, Camembert, Remoudou, Gervais, Imperial, ser do piwa i Rzeszowski deserowy.

Poniżej podajemy szczegółowe zestawienie przeróbki nabiału za czas od 1. stycznia do 31. grudnia 1908.

Dochód:

Rozchód:

I. Mleko pełne.

Uzyskano litrów	882.905
	<hr/>
	882.905

Sprzedano	31.175
Przerobiono na sery	29.243
Oddzielono na wirówce . . .	821.483
Strata	<hr/> 1.004
	882.905

II. Smietana.

Uzyskano z wirówki	119.252
Dokupiono	26.239
	<hr/>
	145.491

Sprzedano	678
Przerobiono na sery	343
na masło . . .	144.406
Strata	<hr/> 64
	145.491

III. Masło deserowe.

Remanent z r. 1907	171.84
Uzyskano	33338 09
Dokupiono	<hr/> 202.40
	33712.33

Sprzedano	33662.58
Przerobiono na kuchenne . . .	—
Remanent na r. 1909	<hr/> 49.75
	33712.33

IV. Masło kuchenne.

Remanent z r. 1907	76.00
Uzyskano z serw. śmiet. . . .	<hr/> 313.05
	389.05

Sprzedano	389.05
Remanent na r. 1909	<hr/> —
	389.06

V. Maślanka.

Uzyskano	1110.67
	<hr/>
	111.067

Sprzedano	65.612
Przerobiono na twaróg . . .	42 660
Strata	<hr/> 2.795
	111.067

VI. Mleko zbierane.

Uzyskano	702231
	<hr/>
	702231

Sprzedano	111502
Koń	3650
Przerobiono na ser	4575
" na twaróg . .	575050
Strata	<hr/> 702 231

VII. Twaróg.

Remanent z r. 1907	468
Uzyskano	<hr/> 39.152
	39.620

Sprzedano	32.870
Strata	6.174
Remanent na r. 1909	<hr/> 576
	39.620

Dochód:

Rozchód:

VIII. Serwatka.

Uzyskano 578.558

578.558

Sprzedano 195 500

Strata 383.058

578.558

IX. Sery podpuszczkowe.

	Groyer kg.	Edamski kg.	Litewski kg.	Trapistów kg.	Remoudou szt.	Camembert szt.	Gervais szt.	Imperial szt.	Ser do piwa sztuk	Rzeszow. deser. szt.	Kręgowy kg.	St. Hubert szt.	Tyżyski kg.	Stępowy szt.
Zapas z roku ubiegłego	195 kg.	—	19 kg.	25 kg.	90 szt.	—	—	—	—	—	150 kg.	60 szt.	122 kg.	282 szt.
Uzyskano	1005.0	250.75 kg.	214.36 kg.	1105.15 kg.	798	315 szt.	5.006 szt.	1.884 szt.	776 szt.	152 szt.	827.36	30	—	—
Razem	1200.00	250.75	233.36	1040.15	888	315	5.006 szt.	1.884 szt.	776 szt.	152 szt.	977.36	90	122	289
Sprzedano	1135.76	192.75	211.36	920.89	849	315	4.944	1.871	776	152	830.65	90	122	282
Zapas na rok następny	64.24	58.00	22.0	119.26	39	—	52	13	—	—	146.71	—	—	—

Kronika szkoły.

Prócz obowiązkowej działalności, brała szkoła przez swoich funkcyjnaruszy udział w wielu sprawach dotyczących mleczarstwa w kraju.

W gmachu szkoły przy współudziale funkcyjnaruszy odbyła się ocena masła i zjazd mleczarzy.

Na wystawie przemysłowo-rolniczej w Jarosławiu wzięła szkoła udział przez wystawienie serów, za co przyznano jej medal złoty. Uczniowie praktykanci pod kierunkiem nauczycieli zwiedzili także wystawę w czasie ocen masła i serów a kilku z nich pracowało parę dni w czasie oceny masła i serów w mleczarni urządzonej do demonstracji dla zwiedzających wystawę i to za pomocą ręcznych maszyn mleczarskich, dostarczonych przez szkołę.

Kierownik szkoły Dr. Ryłski redagował w ciągu roku 1908 pismo „Gazetę mleczarską”.

Oprócz lustracyi urzędowych Prezesa Wydziału kraj. Dr. Tadeusza Pilata, krajowego instruktora mleczarstwa p. Zygmunta Chmielewskiego, odwiedził kilkakrotnie szkołę Radca Dworu Struszkiewicz, inspektor mleczarstwa W. Charousek; Dr. Fr. Stefczyk, dyrektor kraj. Biura Patronatu Spółek oszczędności i pożyczek, który zarazem był przewodniczącym komisji egzaminacyjnej kursu dla kandydatów na instruktorów mleczarstwa, jakoteż i insp. hodow. Tow. gospodarskiego we Lwowie, poseł J. Marszałkowicz.

Prócz tego zwiedziły szkołę i mleczarnię szkolną liczne osoby interesujące się techniką mleczarską.

W Rzeszowie, dnia 25. lipca 1909.

Z Dyrekcyi krajowej szkoły mleczarskiej w Rzeszowie.

Inżynier *Józef Mokrzyński*, . r.